

# Οι Ιδεολογικές και Πολιτικές Μεταλλαγές στην Ευρώπη και οι Επιπτώσεις τους στις Διεθνείς Σχέσεις\*

*Ηλίας Θερμός\*\**

Η συστηματική μελέτη και διερεύνηση της δομικής συμπεριφοράς του Διεθνούς Πολιτικού Συστήματος και η λειτουργία των Διεθνών Σχέσεων στην εποχή μας προϋποθέτουν τη διεισδυτική κατανόηση των βασικών αρχών και πολιτικών που διέπουν το σύστημα από το Συνέδριο της Βιέννης το 1815.

Η προσέγγιση στην πολυπλοκότητα και δυναμική του συστήματος μπορεί να γίνει μέσα από τρεις ιστορικές ενότητες: 1) από το 1815 μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο· 2) το 1914 ως το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πόλεμου· 3) τη μεταπολεμική περίοδο 1945 μέχρι σήμερα.

Παράλληλα η μελέτη εστιάζεται στις ιδεολογικές πολιτικές μεταλλαγές στον αιώνα μας και επιχειρεί να αξιολογήσει τις μεταβολές που συντελούνται στον Ευρωπαϊκό χώρο και τις επιπτώσεις τους στην παγκόσμια διαδικασία ανάπτυξης των πολιτικών και κοινωνικών συστημάτων και στη διεξαγωγή των διεθνών σχέσεων.

---

\* Διάλεξη που έγινε στις 16 Μαρτίου 1990 στα πλαίσια μεταπτυχιακών σεμιναρίων της κατεύθυνσης Κοινωνιολογίας του Τμήματος Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κρήτης.

\*\* Καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Επισκέπτης Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης.

Στο Συνέδριο της Βιέννης μετά την ήττα του Ναπολέοντα συνέρχονται οι Μεγάλες Δυνάμεις Αγγλία, Γαλλία, Ρωσσία, Αυστρία και Πρωσσία προκειμένου να διαμορφώσουν την πολιτική τους σύμφωνα με τη νέα γεωπολιτική πραγματικότητα και με βάση τους ιδιαίτερους στόχους και τις στρατηγικές τους επιδιώξεις. Ξεχωρίζουν εδώ οι επιλογές των Δυνάμεων που θα εκφραστούν μέσα από μακροχρόνιες προσπάθειες και εμπλοκές για υλοποίηση.

Για την Αγγλική πολιτική ξεχωρίζουν οι επιλογές: διατήρηση της ισοροπίας στην Ευρώπη, κυριαρχία του Αγγλικού στόλου στο θαλάσσιο χώρο, περιφρούρηση και επέκταση της Αυτοκρατορίας, περικύκλωση και περιορισμός της Γαλλίας στην Ευρώπη και έλεγχος στη συμπεριφορά της σαν ιδεολογικο-πολιτική και στρατιωτική δύναμη, διάσπαση των Κάτω Χωρών και κυριαρχία στο Βέλγιο, ελαχιστοποίηση της δύναμης και επιρροής της Ρωσσίας ώστε να της αφαιρεθούν τα πλεονεκτήματα που αντιστοιχούσαν στη συνεισφορά της στην ήττα του Ναπολέοντα, αποφυγή συγκρότησης συμμαχίας που θα στρέφονταν εναντίον της είτε μεταξύ των άλλων μοναρχιών ή μεταξύ Γαλλίας και Ρωσσίας.

Βασικός μοχλός στην Αγγλική πολιτική φαίνεται να είναι η χρησιμοποίηση της ιδεολογίας του φιλελευθερισμού σαν ηθική και εκσυγχρονιστική δύναμη που της επιτρέπει τη διείσδυση σε περιοχές που πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις συγκρούονται στο δίλημμα επαναστατική μεταβολή ή υπεράσπιση της Μοναρχικής παράδοσης.

Η πολιτική της Αυστροουγγαρίας με την καθοδήγηση του Μέττερνιχ αποβλέπει στο πολιτικό και ιδεολογικό Status Quo, την ισοροπία των δυνάμεων και στη διατήρηση και μεγιστοποίηση της Αυστριακής επιρροής, στη δημιουργία συμμαχιών και συσπειρώσεων με στόχο την αποτροπή της επέκτασης της Ρωσσικής επιρροής στο Νότο, ενώ ταυτόχρονα συνειδητοποιεί τα προβλήματα και τις προοπτικές που θα προκύψουν από την αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κεντρικό όμως ζήτημα στην πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων της Κεντρικής Ευρώπης είναι η αποφυγή ενοποίησης της Γερμανίας κάτω από Πρωσσική ηγεσία και πολιτική.

Για τη Ρωσσική πολιτική οι στρατηγικοί στόχοι φαίνεται να είναι η ταυτόχρονη λειτουργία της Ρωσσίας σαν Ευρωπαϊκή και εξευρωπαϊκή δύναμη στους δρόμους για την Άπω Ανατολή και Κεντρική Ασία με ιδιαίτερο οικονομικό και πολιτικό βάρος στις σχέσεις της με την Ανατολική και Νότια Ευρώπη. Η ιδεολογική ταύτιση και παραδοσιακοί οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ των δυ-

ναστειών και τα κοινά οικονομικά συμφέροντα στην Ανατολική Ευρώπη δημιουργούν «φυσικές» δομές συνεργασίας μεταξύ Πρωσίας και Ρωσίας.

Όμως το κρίσιμο ζήτημα που θα ρυθμίσει τις ενδοευρωπαϊκές σχέσεις και θα αποβεί μοιραίο για ολόκληρο το ευρωκεντρικό διεθνές σύστημα από τη νίκη της Πρωσίας εναντίον της Αυστρίας και του Ανόθερου στην Sadowa (Königgratz) στις 3 Ιουλίου 1866 ως τη συμμαχική κατοχή της Γερμανίας και τη Διακύρηξη του Potsdam στις 2 Αυγούστου 1945, είναι η Γερμανική εθνική ολοκλήρωση και η θέση του ενοποιημένου Γερμανικού εθνικού κράτους στην Ευρώπη και στις παγκόσμιες σχέσεις. Το ζήτημα επανέρχεται στο προσκήνιο σήμερα και ιδιαίτερα μετά τις 3 Οκτωβρίου 1990.

Η επικράτηση της Πρωσίας στις αναμετρήσεις της με την Αυστρία το 1866 και τη Γαλλία το 1870-1 καθιστά το διεθνές σύστημα διπολικό, με το Αγγλικό υποσύστημα εξουσίας να ελέγχει τον παγκόσμιο θαλάσσιο χώρο και το σύστημα συμμαχιών του καγκελάριου Βίσμαρκ να κυριαρχεί στην Ηπειρωτική Ευρώπη.

Η Βιομηχανική επανάσταση με την ανερχόμενη αστική τάξη και τον ριζοσπαστισμό των μαζών αποτελούν από το 1848 και μετά τα μεγάλα ρεύματα μεταλλαγής στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις των βιομηχανικών κοινωνιών και η πάλη των τάξεων αναδεικνύεται θεμελιακός παράγοντας για την ανάπτυξη των κοινωνικών και πολιτικών συστημάτων.

Το μέλλον του κόσμου θα χαρακτηριστεί από τις συγκρουόμενες θέσεις της νικηφόρας αστικής τάξης και του ανερχόμενου προλεταριάτου μέσα από τα διλήμματα των εθνικών και ιμπεριαλιστικών συμφερόντων, όπως επίσης και της εθνικής απελευθέρωσης και δημοκρατικής ολοκλήρωσης σε παγκόσμια κλίμακα.

Την Εποχή του Ιμπεριαλισμού 1890-1914 όπου πρωταγωνιστούν τα υποσύστημα εξουσίας Αγγλίας-Γερμανίας θα τερματίσει ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος με τον παράλληλο μετασηματισμό του Διεθνούς Συστήματος με νέους βασικούς ανταγωνιστικούς άξονες συσπείρωσης τον ανασυγκροτημένο καπιταλιστικό κόσμο και τη Σοβιετική Ένωση, δημιούργημα της Ρωσικής Επανάστασης του 1917.

Αυτή η μεταμόρφωση του διεθνούς συστήματος με αφετηρία τις ριζοσπαστικές ή εξελικτικές μεταλλαγές στις εσωτερικές δομές των κοινωνικών συστημάτων, είναι αποτέλεσμα της ιδεολογικής διαπάλης του αστικού φιλελευθερισμού με το Μαρξισμό, δυο ιδεολογικά συστήματα απόρροια των γενικών αρχών που χαρακτηρίζουν την απελευθερωτική κίνηση των μαζών από τη Γαλλική

Επανάσταση και έχουν καθολική παγκόσμια εμβέλεια.

Έτσι, μετά τη γέννηση του εθνικού κράτους το σύστημα των διεθνών σχέσεων λειτουργεί μέσα στο δίλημμα της αστικής ή λαϊκής εξουσίας, μέσα και πέρα από το εθνικό πλαίσιο. Αυτή τη γενική εικόνα προσέγγισης παρουσιάζει ο θεωρητικός προβληματισμός στην εποχή της μεγάλης κρίσης του καπιταλισμού και των επαναστατικών διαθέσεων και προσδοκιών των μαζών.

Η μαρξιστική-Λενινιστική σκέψη, σχετικά με την αναγκαιότητα και τις προοπτικές της παγκόσμιας πολιτικής και κοινωνικής μεταλλαγής προϋποθέτει: 1) Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος δείχνει το αδιέξοδο του καπιταλισμού σε μια πορεία ανάπτυξης και μετεξέλιξης της πολιτικής δημοκρατίας σε κοινωνική και την υπεράσπιση της πολιτικής εξουσίας των ταξικών ελίτ μέσα από ιμπεριαλιστικές πολιτικές εκμετάλλευσης. 2) Η παγκοσμιοποίηση της καπιταλιστικής ρήξης δικαιολογεί και επιβάλλει την παγκοσμιοποίηση της κοινωνικής επαναστατικής μεταβολής με στόχο τη δημιουργία νέων σχέσεων αλληλεγγύης και συνεργασίας μεταξύ των λαών της γης, απάντηση στον εθνικό σωβινισμό, ρατσισμό, πόλεμο και στην εκμετάλλευση.

Έτσι για τον Λένιν η διαδικασία εκκίνησης και λειτουργίας της ρήξης είναι μια σειρά από τακτικές επιλογές και οργανωτικές πολιτικές προκειμένου να προχωρήσει η παγκόσμια μεταβολή. Η Ρωσική Επανάσταση λοιπόν εντάσσεται στη θεωρία του «αδύναμου κρίκου» και αποτελεί βασική τακτική επιλογή. Οι παγκόσμιες επιπτώσεις της και η αποτυχία της άμεσης επαναστατικής συμπαράστασης από άλλες νικηφόρες επαναστάσεις την αναβαθμίζει σε κρίσιμη στρατηγική επιλογή και ζωτική αφετηρία μιας νέας επαναστατικής διαδικασίας. Από αυτή τη συλλογιστική λοιπόν ξεκινά η θεωρητικοποίηση για τη συγκρότηση της Σοβιετικής Ένωσης.

Κλειδί λοιπόν στην προσπάθεια ερμηνείας των σύγχρονων ιδεολογικών και πολιτικών μεταβολών παραμένει η κατανόηση των διλημάτων και επιλογών της Μπολσεβίκικης επαναστατικής ηγεσίας στην άμεση μετεπαναστατική περίοδο 1917-1919.

Η Λενινιστική θεωρία της παγκόσμιας επαναστατικής μεταλλαγής στηρίζεται στη διακήρυξη του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, όπου ο Μάρξ γράφει: «Οι Κομμουνιστές θεωρούν ανάξιο τους να κρύβουν τις απόψεις και τις προθέσεις τους. Δηλώνουν ανοιχτά ότι οι σκοποί τους μπορούν να πραγματοποιηθούν μονάχα με τη βίαιη ανατροπή όλου του σημερινού κοινωνικού καθεστώτος».

Η αποστολή λοιπόν της Ρωσικής Επανάστασης, σύμφωνα με

τη σκέψη του Λένιν, δεν περιορίζεται στην απελευθέρωση μόνο του Ρωσσοικού λαού από τους παλιούς θεσμούς και στην κομμουνιστικοποίηση της Ρωσσίας, αλλά αποτελεί αφετηρία για να αρχίσει η διαδικασία της παγκόσμιας ρήξης και κοινωνικής μεταλλαγής.

Συνεπώς, με βάση αυτή τη συλλογιστική, η Ρωσσοική Επανάσταση δεν μπορούσε να περιοριστεί μέσα στα όρια ενός εθνικού κράτους με περιορισμένη εμβέλεια και επιδιώξεις.

«Στο Ρωσσοικό Προλεταριάτο» γράφει ο Λένιν, «έλαχε η μεγάλη τιμή να αρχίσει σειρά επαναστάσεων που είναι αντικειμενικά αναπότρεπτες σαν επακόλουθο του ιμπεριαλιστικού πολέμου».

Την Οκτωβριανή Επανάσταση ακολούθησαν τα τρία χρόνια του καταστροφικού εμφύλιου πολέμου γνωστού ως πολεμικός κομμουνισμός, που, ενώ κατέληξε στη νίκη των Μπολσεβίκων, άφησε ταυτόχρονα τη χώρα σε δεινή κατάσταση και η Σοβιετική Ένωση αναδύεται σαν ένα εξασθενημένο εθνικό κράτος με μεγάλες οικονομικές και εδαφικές παραχωρήσεις στη Γερμανία, για να αποσπάσει την Συνθήκη της Brest-Litovsk στις 17 Μαρτίου 1918.

Για τη Σοβιετική ηγεσία η κατάσταση ήταν κρίσιμη και η τύχη της Επανάστασης ταυτιζόταν με εκείνη στη Δυτική Ευρώπη. Έτσι ο Λένιν πίστευε ότι σε τελική ανάλυση εκείνο που μπορούσε να σώσει την επανάσταση ήταν η βοήθεια του διεθνούς προλεταριάτου. Αναφερόμενος στη Συνθήκη της Brest-Litovsk έλεγε: «Αυτό είναι μάθημα για μας, γιατί η απόλυτη αλήθεια είναι ότι χωρίς μια επανάσταση στη Γερμανία θα καταστραφούμε». Στις 23 Απριλίου του ίδιου έτους επανήλθε στο ίδιο θέμα: «Η καθυστέρηση μάς εκτίναξε μπροστά και θα καταστραφούμε εάν δεν μπορέσουμε να κρατήσουμε μέχρι να φτάσει η κρατερή βοήθεια από άλλες χώρες».

Σε σκληρή απογοήτευση της Σοβιετικής ηγεσίας οι επαναστατικοί αγώνες που εκδηλώθηκαν στην Ευρώπη από το 1917 τελείωσαν με ήττα στη Γερμανία, Ιταλία, Ουγγαρία και στις Βαλτικές χώρες. Το 1924 το Πέμπτο Συνέδριο της Κόμιντερν αναγκάστηκε να αναγνωρίσει ότι η επανάσταση στη Δυτική Ευρώπη δέχθηκε σοβαρή ήττα και ο καπιταλισμός επανασταθεροποιήθηκε προσωρινά.

Ήδη από τις αρχές του 1919 οι Σοβιετικοί ηγέτες είχαν πλέον πεισθεί ότι η Παγκόσμια Επανάσταση είχε προφανώς αποτύχει, ενώ ταυτόχρονα η αντίθεση των Δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων εναντίον των Μπολσεβίκων μεγάλωνε συνεχώς. Αυτή η δυσάρε-

στη κατάσταση έδειχνε προς τρεις πιθανές εκδοχές.

Η πρώτη επιλογή ήταν η εμμονή στην Παγκόσμια Επανάσταση. Μια τέτοια πορεία ήταν όμως, αβέβαιη και εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους για το μέλλον της Σοβιετικής Ένωσης, εάν η νέα επαναστατική προσπάθεια αποτύγχανε. Μια δεύτερη επιλογή μπορούσε να ήταν η πορεία συνδιαλλαγής με την αντιπολίτευση, τόσο στη Σοβιετική Ένωση όσο και διεθνώς. Προφανώς αυτή η επιλογή θα σήμαινε σοβαρή ιδεολογική υποχώρηση και αναπροσαρμογή της Λενινιστικής σκέψης προκειμένου να καλυφθεί το κενό που χώριζε την αστική τάξη από το αγροτικό και βιομηχανικό προλεταριάτο.

Έτσι, μια ενδιάμεση εκδοχή στρατηγικής προσέγγισης ήταν η προσαρμογή της Ρωσικής επανάστασης στα όρια μιας χώρας, υποχωρώντας από το μάξιμουμ της παγκόσμιας μεταλλαγής, προκειμένου να διασωθεί η επανάσταση στη Ρωσία και προσβλέποντας στην επόμενη κρίση του καπιταλισμού, όπου η Σοσιαλιστική Σοβιετική Ένωση θα μπορούσε να αποτελέσει στρατηγικό πλαίσιο αλληλεγγύης.

Αυτή η επιλογή αποτέλεσε την αφετηρία ανάπτυξης του Σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση και εγκαθιδρύθηκε σαν επίσημη πολιτική στο 14ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ το 1925, με το σκεπτικό ότι η Μαρξιστική επαναστατική ιδεολογία μπορούσε να περιοριστεί προσωρινά στα όρια ενός εθνικού κράτους. Βέβαια τα κρίσιμα σημεία αυτής της συλλογιστικής είναι: α) τα χρονικά διαστήματα επαναστατικής ανάπαυλας και β) ο βαθμός ιθαγενοποίησης και ταύτισης της επανάστασης με τους παραδοσιακούς και ιστορικούς στόχους και τις στρατηγικές ενός εθνικού κράτους με σημαντικά γεοπολιτικά συμφέροντα και υποχρεώσεις.

Μέσα σε αυτές τις κρίσιμες επιλογές-διλήμματα για τη μελλοντική πορεία της Σοβιετικής Ιστορίας και της Μαρξιστικής σκέψης πρέπει να αναζητηθούν τα ιδεολογικά και πολιτικά προβλήματα και οι εξελίξεις που χαρακτηρίζουν τη σημερινή πραγματικότητα στη Σοβιετική Ένωση και τις επιπτώσεις τους στην Ευρώπη και στο διεθνές σύστημα.

Η προσαρμογή της Μαρξιστικής σκέψης στη στρατηγική επιλογή *Σοσιαλισμός σε μια χώρα* πρέπει να αξιολογηθεί μέσα στο νέο διεθνές πλαίσιο που διαμορφώνεται μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σε αυτή την παγκόσμια αντιπαράθεση των Δυνάμεων παρατηρούμε ότι: 1) το διεθνές σύστημα που απέφυγε μια καθολική ρήξη για ένα ολόκληρο αιώνα εξισορροπημένο σε δύο υποσυστήματα από το 1871-1914 οδηγήθηκε σε πολεμική αναμέτρηση

όταν η εποχή του Ιμπεριαλισμού 1890-1914 ανάδειξε νέες παγκόσμιες δυνάμεις που προκάλεσαν τη Βρετανική Κυριαρχία με επίκεντρο το Γερμανικό συμμαχικό συγκρότημα. Η σύγκρουση αυτών των δυνάμεων στο Μαρόκο το 1904 προερχόταν από την πρόκληση της Γερμανικής Πολιτικής για παγκόσμια εμβέλεια με την ναυπήγηση ισχυρού πολεμικού Ναυτικού και τη διείσδυση σε στρατηγικές περιοχές κρίσιμες για την ασφάλεια και τα στρατηγικά συμφέροντα της Αγγλίας.

Η φιλοδοξία λοιπόν της Γερμανίας να ξεπεράσει τα όρια της Ευρωπαϊκής Ηπειρωτικής Δύναμης και να γίνει κυρίαρχη παγκόσμια δύναμη, αποτελεί το βασικό ζήτημα που χαρακτηρίζει την αυγή του 20ου αιώνα.

Η εμπλοκή των ανταγωνιστικών συστημάτων κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο καταλήγει με την ήττα του υποσυστήματος των κεντρικών Δυνάμεων, τον πολιτικό και ιδεολογικό μετασχηματισμό της Γερμανίας και τη διάλυση της Αυστροουγγαρίας. Παράλληλα αρχίζει να προβάλλει στον ορίζοντα η παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών σαν ο νέος εξισορροπητικός παράγοντας στο διεθνές σύστημα, που όμως η διστακτική του συμπεριφορά να λειτουργήσει ταυτόχρονα σαν περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη δε θα επιτρέψει να αξιολογηθούν σωστά οι πραγματικές μεταβολές στην ισορροπία των δυνάμεων. Η Αμερική είχε ήδη γίνει η πρώτη βιομηχανική χώρα στον κόσμο στις παραμονές του μεγάλου πολέμου και η παρουσία της στην Ευρώπη το 1917 έκρινε την έκβαση της αναμέτρησης.

2) Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος δεν κατάστρεψε μόνο το Γερμανοκεντρικό υποσύστημα και προκάλεσε τον επαναστατικό μετασχηματισμό της παραδοσιακής ανατολικής δύναμης, αλλά ταυτόχρονα άρχισε και η παρακμή της Βρετανικής κυριαρχίας όπως και η παραπέρα κάμψη της Γαλλίας.

Έτσι μετά την Ρωσική Επανάσταση και την εμφάνιση της Αμερικής στη διεθνή πολιτική στον ρόλο του ρυθμιστή, το διεθνές σύστημα συσπειρώνεται σε δύο διαφορετικά ιδεολογικά και ανταγωνιστικά κέντρα στο σχήμα Καπιταλισμός-Σοσιαλισμός, αφού δεν επαληθεύτηκε η Μαρξιστική επαναστατική παροδοχή της παγκόσμιας αντικατάστασης της αστικής εξουσίας από την ολοκληρωμένη κοινωνική δημοκρατία.

Μετά λοιπόν την αποτυχία της παγκόσμιας επανάστασης και την επανασταθεροποίηση του καπιταλισμού, τα δυο αντίπαλα μέρη του διεθνούς συστήματος αναγκάζονται να συνυπάρξουν, αλληλοεπιρραζόμενα από τις εκατέρωθεν πολιτικές επιλογές αυτοσυντήρησης και ασφάλειας.

Η άνοδος του φασισμού σε σπουδαίες βιομηχανικές χώρες όπως Γερμανία, Ιαπωνία και Ιταλία και η φιλοπόλεμη λογική επέκτασης και ηγεμόνευσης δημιουργούν ένα μοιραίο τρίτο πόλο στο διεθνές σύστημα, που οι στρατηγικές του επιλογές οδηγούν σε παγκόσμια ηγεμόνευση.

Αυτή η δεύτερη επιλογή της Γερμανίας για παγκόσμια κυριαρχία υπερσκελίζει την αντίθεση καπιταλισμού-σοσιαλισμού και οι επιλογές αυτοσυντήρησης και ασφάλειας των Δυτικών Κρατών και της Σοβιετικής Ένωσης οδηγούν στην αντιφασιστική συμμαχία που θα θέσει τις βάσεις για τη λειτουργία και συμπεριφορά των διεθνών σχέσεων μέχρι σήμερα και με προοπτικές συνεργασίας αυτών των δυνάμεων πέραν του 20ου αιώνα.

Με τη νίκη των Συμμάχων στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το διεθνές σύστημα συσπειρώνεται βασικά στα δύο εξουσιαστικά κέντρα Αμερική και Σοβιετική Ένωση που, προκειμένου να σταθεροποιήσουν τις θέσεις της σαν νέες παγκόσμιες δυνάμεις, προβάλλουν ελεγχόμενες ανταγωνιστικές πολιτικές όπου οι παγκόσμιες προοπτικές και τα συμφέροντά τους επικρατούν πάνω στις ιδεολογικές και πολιτικές τους υποθήκες, όπως απεικονίζονται οι επιλογές τους στις Συνθήκες Γιάλτας και Πότσδαμ.

Έτσι λοιπόν με τον τερματισμό του Δεύτερου Παγκόσμιου Πόλεμου και την είσοδο του κόσμου σε μια μακρά περίοδο μαχόμενης συνύπαρξης και ασταθούς ειρήνης, αρχίζει να συντελείται η βαθμιαία υποχώρηση της λογικής της ιδεολογικής αντιπαράθεσης Καπιταλισμός-Σοσιαλισμός ενώ υπερτερεί πλέον η συνυπαρξιακή συστημική λογική που αντανάκλα τα εθνικά και ηγεμονικά συμφέροντα και τις απορρέουσες επιλογές της εξωτερικής πολιτικής των κυρίαρχων συστημάτων.

Για τον καπιταλιστικό κόσμο η Αμερική, αναλαμβάνοντας την προστασία του, οργανώνει συμμαχίες που της εξασφαλίζουν τα εθνικά συμφέροντα ασφάλειας από οποιαδήποτε απειλή σε ολόκληρο τον κόσμο, όπως διαπιστώνει η λογική της πολιτικής Containment που δίνεται μέσα από το ιστορικό ντοκουμέντο του εθνικού της συμβουλίου ασφάλειας NSC-68. Αναλυτικότερα το ντοκουμέντο υποθέτει:

- 1) Η Σοβιετική Ένωση είναι μια επεκτατική δύναμη και λειτουργικά δραστήρια στρατιωτική απειλή.
- 2) Δεν υπάρχουν όρια στη δύναμη της Αμερικής, πράγμα που σημαίνει ότι η οικονομία της επιτρέπει ταυτόχρονα άνετο βιοτικό επίπεδο και εξοπλισμούς.
- 3) Τα συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών βρίσκονται οπουδήποτε στον κόσμο και συνεπώς κάθε περιοχή του κόσμου



μπορεί να είναι κρίσιμη για την Αμερικανική ασφάλεια.

Έτσι το ντοκουμέντο NSC-68 μετακινεί τις επιλογές από τη σφαίρα της οικονομίας και εξωτερικής πολιτικής προς τη στρατιωτική ισχύ, πράγμα που σημαίνει ότι δημιουργούνται υποχρεώσεις υπεράσπισης αντικομμουνιστικών και αντιδημοκρατικών καθεστώτων. Απώτερος στόχος αυτού του πνεύματος είναι η καταστροφή του κομμουνιστικού συστήματος στη Σοβιετική Ένωση.

Ο προβληματισμός στους ηγετικούς κύκλους των ΗΠΑ για τις επιλογές υπεράσπισης των Αμερικανικών συμφερόντων στο μεταπολεμικό κόσμο διαρκεί από το 1945-1950 και εκφράζεται μέσα από τρεις πιθανές στρατηγικές: α) προκαταβολικός πόλεμος εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, β) υποχώρηση στο Δυτικό Ημισφαίριο, γ) διατήρηση μιας παγκόσμιας άμυνας ικανής να σταματήσει την εξάπλωση του κομμουνισμού, οπουδήποτε στον κόσμο.

Παράλληλα στον άλλο πόλο συσπείρωσης του διεθνούς συστήματος η στρατηγική ασφάλειας της Σοβιετικής Ένωσης οδηγεί στην επέκταση της επιλογής *Σοσιαλισμός σε μια χώρα* στην μονιμότερη πολιτική *Σοσιαλισμός σε μια ζώνη*. Αυτή η στρατηγική σοσιαλιστικής οικοδόμησης του Στάλιν σημαίνει:

- 1) Επέκταση της Μπολσεβικικής λογικής προσωρινής ανάπαυλας της επαναστατικής ρήξης με τον Καπιταλισμό σε παρατεταμένη συνυπαρξιακή πολιτική μεταξύ των αντίπαλων συστημάτων.
- 2) Ισχυροποίηση της ηγεμονικής θέσης της Σοβιετικής Ένωσης στο παγκόσμιο εργατικό και επαναστατικό κίνημα.
- 3) Τροποποίηση και προσαρμογή της Μαρξιστικής θεωρητικής προσέγγισης για την ολοκλήρωση της Δημοκρατίας με την επανάσταση του Προλεταριάτου και τον καθοριστικό ρόλο της εργατικής τάξης.
- 4) Τροποποίηση της Λενινιστικής στρατηγικής για το ρόλο του κομμουνιστικού κόμματος, τις σχέσεις του με τις μάζες στην επαναστατική μεταλλαγή και τη συνολική προσέγγιση για την επανάσταση.

Έτσι η επιλογή *Σοσιαλισμός σε μια ζώνη* ενθαρύνει και υποστηρίζει νέες εξουσιαστικές δομές στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που ανήκουν στο διευρυμένο σύστημα ασφάλειας της Σοβιετικής Ένωσης, που όμως η γνησιότητά τους σαν σοσιαλιστικές δυνάμεις θα δοκιμαστεί σκληρά στα επόμενα σαράντα χρόνια μέχρι την κατάρρευσή τους το 1989. Παράλληλα η λογική επέκτασης και ενίσχυσης της Σοβιετικής ασφάλειας αγνοεί τις επαναστατικές διαθέσεις των μαζών και τις προοπτικές κοινωνικού μετασχηματισμού σε στρατηγικά κρίσιμες δυτικές χώρες

όπως η Ελλάδα που ανήκουν στο γεωγραφικό χώρο του άλλου υποσυστήματος.

Το μεταπολεμικό λοιπόν διεθνές σύστημα δοκιμάζεται από τις στρατηγικές επιλογές ασφάλειας των νέων μεγάλων δυνάμεων με επίκεντρο την κεντρική και νοτιανατολική Ευρώπη. Η σύγκρουση των δυνάμεων σε αυτές τις περιοχές και οι επιμέρους πολιτικές που ακολουθήθηκαν, υπογραμμίζουν την υποταγή των ιδεολογικο-πολιτικών κριτηρίων στα συμφέροντα τήρησης των ρυθμίσεων και συμφωνιών που κατέληξαν οι σύμμαχοι στις διαπραγματεύσεις τους από την Τεχεράνη μέχρι το Πότσδαμ. Μέσα λοιπόν σε αυτό το πλαίσιο αναδιάταξης των ζωνών επιρροής και ασφάλειας εντάσσονται οι στρατηγικές εξάρτησης και οι πελατειακές σχέσεις μεταξύ των κρατών.

Οι δραματικές περιπτώσεις συμμαχικών χωρών με σημαντική προσφορά και τεράστιες θυσίες και καταστροφές, όπως η Πολωνία και η Ελλάδα, όπου ρυθμίζεται η εξέλιξη των μεταπολεμικών τους πολιτικοκοινωνικών συστημάτων και της εθνικής τους ανεξαρτησίας με βασικό κριτήριο τη λειτουργικότητα και σταθερότητα των πολιτικών των κυρίαρχων συμμαχικών δυνάμεων, δείχνει ξεκάθαρα τις λογικές ασφάλειας και συμφερόντων που πρυτανεύουν.

Ο ψυχρός πόλεμος λοιπόν μπορεί να θεωρηθεί σαν απόρροια: α) της αντιπαλότητας των μεταπολεμικών συστημάτων εξουσίας που παράγει επιλογές ανασφάλειας ή εκβιασμού για την υλοποίηση των συμφωνιών, β) των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις ορθόδοξες ιδεολογικές παραδοχές και τις λαθεμένες εκτιμήσεις για προσδοκίες και δυνατότητες επαναστατικής μεταβολής ή της χρησιμοποίησης οικονομικών, τεχνολογικών και στρατιωτικών μέσων για τη χειραγωγή των εθνικο-απελευθερωτικών κινημάτων και επαναστάσεων, γ) την ισορροπία του τρόμου και τις αυταπάτες για την ικανότητα των κατασταλτικών μηχανισμών χειραγωγησης, είτε των μαζών ή των ελίτς, δ) των παραβιάσεων και από τα δύο εξουσιαστικά κέντρα βασικών αρχών και ιδεολογικών αξιών της δημοκρατίας, όπως αυτοδιάθεση των λαών, εθνική ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία.

Έτσι μέσα από τον ψυχρό πόλεμο αναδύονται οι υπερδυνάμεις αυτοχειραγωγημένες για τα όρια της στρατιωτικής τους δύναμης και ιδεολογικά εξασθετισμένες από τις αντίστοιχες θεωρητικές τους επιλογές, ενώ τα πολιτικά και οικονομικά τους συστήματα παρουσιάζουν σοβαρή υστέρηση στον πολιτικο-κοινωνικό και παραγωγικό εκσυγχρονισμό, συγκριτικά με τα νέα κέντρα ανάπτυξης όπως η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και η

Ιαπωνία. Ήδη από τον Μάρτη του 1972 το Ιαπωνικό Κέντρο Ερευνών προέβλεψε: «Μια πιθανότητα είναι ότι η καταθλιπτική οικονομική ανωτερότητα των ΗΠΑ θα καταρρεύσει, ενώ οι θέσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ιαπωνίας θα ενισχυθούν, προκαλώντας έτσι σοβαρές αλλαγές στην ισορροπία δυνάμεων».

Η πραγματικότητα λοιπόν που διαμορφώνεται στον κόσμο στις δεκαετίες 1970-1990 με περιφερειακές συγκρούσεις και στρατιωτικές επεμβάσεις στην Νοτιανατολική Ασία, Λατινική Αμερική και Μέση Ανατολή δοκιμάζει σκληρά τις προσδοκίες και πολιτικές των μεγάλων δυνάμεων, ενώ η Κίνα αναδύεται σε νέα μεγάλη στρατηγική δύναμη και μαζί με την οικονομική και τεχνολογική ισχύ της Ιαπωνίας δημιουργούν στην Άπω Ανατολή ένα ισχυρό κέντρο του διεθνούς συστήματος.

Μέσα σε αυτή τη μεταβατική περίοδο που οδηγεί από τον ψυχρό πόλεμο στην επανασυμφιλίωση των Συμμάχων του Δεύτερου Παγκόσμιου Πόλεμου, αλληλοαναγνωρίζονται και επιβεβαιώνονται κοινά συμφέροντα των κυρίαρχων πρωταγωνιστών και οριοθετείται η νέα μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα που χαρακτηρίζεται από δύο μακροπρόθεσμα προβλήματα. Πρώτο, τη στρατηγική χειραγώγησης της επαναενοποιημένης Γερμανίας και της οικονομικά ισχυρής Ιαπωνίας και δεύτερο την προοπτική για σημαντικές πιέσεις από τις πλουτοπαραγωγικές χώρες του Νότου για μεταφορά πλούτου από τις τεχνολογικά αναπτυγμένες κοινωνίες στις υποανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες με σοβαρές συνέπειες στο βιοτικό επίπεδο και στην παραγωγική ικανότητα των κυρίαρχων χωρών του Βορρά.

Ενώ λοιπόν το πρώτο ζήτημα εμπεριέχει τις προκλήσεις και τους κινδύνους χειραγώγησης των μεγάλων ηττημένων του Δεύτερου Παγκόσμιου Πόλεμου και την αποδοχή τους σαν ισότιμους εταίρους στην ρύθμιση και προστασία της Παγκόσμιας ασφάλειας διευρύνοντας το κυρίαρχο εξουσιαστικό πλαίσιο των δυνάμεων όπως εκφράζεται από τον εσωτερικό πυρήνα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το δεύτερο απειλεί να περιορίσει σημαντικά την ικανότητα εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών των χωρών του Νότου από το Βορρά.

Έτσι λοιπόν η επανασυμφιλίωση των μεγάλων δυνάμεων φαίνεται να εμπεριέχει τις κρίσιμες επιλογές των υπερδυνάμεων: 1) αλληλοαναγνώριση βασικών συμφερόντων ασφάλειας στις άμεσες περιοχές των εθνικών τους συνόρων, 2) κοινή επιλογή διατήρησης και ενίσχυσης των πολιτικών εθνικής και υπερεθνικής ολοκλήρωσης, 3) αναγνώριση για πρώτη φορά από τη Δύση στρατηγικών συμφερόντων ασφάλειας της Σοβιετικής Ένωσης στην

Κεντρική Ασία και Μέση Ανατολή μέσα από συνεργασία και συνδιαχείριση των υπερδυνάμεων. Εδώ οι Ηνωμένες Πολιτείες φαίνεται να επιλέγουν σαν θεμέλιο λήθο-άγκυρα της μελλοντικής τους στρατηγικής τη συνεργασία με τη Σοβιετική Ένωση όπως έκανε ο Βίσμαρκ στο σύστημα ασφάλειας της Γερμανίας το 1881 με τη συνθήκη εξασφάλισης με τη Ρωσία. Τότε το κρίσιμο αντίλλαγμα της Γερμανικής στρατηγικής ηγεμόνευσης στην Ευρώπη ήταν η αναγνώριση στη Ρωσία επιρροής στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ασία.

Ο Ψυχρός Πόλεμος κράτησε πάνω από τέσσερις δεκαετίες και αποτελεί τη μεγαλύτερη ιστορική περίοδο διαρκούς και σκληρής αντιπαράθεσης μεταξύ δύο αντίπαλων υποσυστημάτων, μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από ταχύρυθμη και επιταχυνόμενη επαναστατική μεταλλαγή στην τεχνολογική και παραγωγική βάση των ανεπτυγμένων χωρών. Μέσα σε αυτή την εποχή συντελείται η μετάβαση από τη βιομηχανική στη μεταβιομηχανική κοινωνία και ο ανταγωνισμός των συστημάτων παίρνει τεχνολογικά εκρηκτικές διαστάσεις που ξεπερνούν τα όρια του πλανήτη και καθιστούν τραγική αλλά σίγουρη την καταστροφή κάθε μορφής ζωής στη γη σε μια ενδεχόμενη αναμέτρηση. Έτσι δημιουργείται η λογική της ισορροπίας του τρόμου.

Ιδιαίτερα από το 1956 όταν η Σοβιετική Ένωση αποκτά διηπειρωτική ικανότητα πυρηνικού πλήγματος, ανατρέπονται οι βασικές λογικές της Πολιτικής Containment και έτσι κανένα σύστημα πλέον δεν μπορεί να περικυκλωθεί στρατηγικά ή να προσδοκά νίκη σε θερμοπυρηνικό πόλεμο.

Κάτω λοιπόν από την ομπρέλα της ισορροπίας του τρόμου αναπτύσσεται ο Τρίτος Κόσμος και τα λαϊκά απελευθερωτικά κινήματα αποσυνθέτουν την αποικιοκρατία ενώ εξαναγκάζουν σε περιστολή τις παραδοσιακές ιμπεριαλιστικές πολιτικές και από το 1973 παρουσιάζεται σε επίπεδο κρίσης η εξάρτηση των ανεπτυγμένων χωρών από τις ενεργειακές πηγές του Νότου.

Έτσι ο Ψυχρός Πόλεμος με τις ποικιλόμορφες διακυμάνσεις του στηριζόμενος στην επιταχυνόμενη κούρσα των εξοπλισμών γίνεται μία διαδικασία διεξαγωγής των διεθνών σχέσεων με τεράστιο οικονομικό κόστος και σημαντική επιβάρυνση στο βιοτικό επίπεδο των λαών των υπερδυνάμεων.

Μπροστά λοιπόν στην πρόκληση σοβαρών δομικών μεταλλαγών στο σύστημα εξουσίας των υπερδυνάμεων και στις προοπτικές αντικαταστάσής τους στις διεθνείς ισορροπίες απο τις αναδιοργανωμένες και ισχυρές πρώην ηττημένες δυνάμεις, όπως επίσης και στην ανεξέλεγκτη εξάπλωση της ικανότητας ανάπτυ-

ξης και χρήσης τεχνολογίας και συστημάτων μαζικής καταστροφής από νέες περιφερειακές δυνάμεις, η αναγκαιότητα τερματισμού του Ψυχρού Πολέμου γίνεται επιτακτική. Αυτή η νέα πορεία στις σχέσεις των υπερδυνάμεων συνοδεύεται και με τις αναγκαίες αναδιαρθρώσεις στις εσωτερικές τους πολιτικές και στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης εκφράζεται με την Περεστρόικα, μια διαδικασία ανασυγκρότησης του οικονομικού και πολιτικού συστήματος αυτής της χώρας που οι ιδεολογικές της προεκτάσεις μπορεί να δικαιώσουν εκείνους τους θεωρητικούς που αμφισβητούν τη γνησιότητα της επαναστατικής μεταλλαγής στη Ρωσία από την επανάσταση του Φλεβάρη σε εκείνη των Μπολσεβίκων τον Οκτώβρη του 1917.

Αυτή λοιπόν η «ριζοσπαστική» στροφή στις επιλογές των υπερδυνάμεων γίνεται αναγκαία, γιατί στηρίζεται στην αμοιβαιότητα στρατηγικών συμφερόντων προκειμένου να επαναρυθμιστεί η συμπεριφορά του διεθνούς συστήματος, αφού ο ψυχρός πόλεμος είχε υπονομεύσει τον έλεγχο τους σε κρίσιμα ζητήματα.

Έτσι για παράδειγμα η ρυθμιστική ικανότητα των δυνάμεων στην Ευρώπη, Μέση και Άπω Ανατολή εξασθένησε σημαντικά. Και, καθώς ο αιώνας μας κλείνει όπως σχεδόν άρχισε με το Γερμανικό ζήτημα στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων, σοβαρά ερωτήματα προβάλλουν: θα επιχειρήσει η ενωμένη Γερμανία μετά τις 3 Οκτώβρη 1990 να επιλέξει πολιτικές που θα την οδηγήσουν για τρίτη φορά έξω από την Ευρώπη αναζητώντας το «δίκιο» της να γίνει επιτέλους παγκόσμια δύναμη ή θα περιοριστεί σε περιφερειακές επιλογές μέσα από την πορεία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης;

Σήμερα οι δύο πρώην μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης Γαλλία και Μεγάλη Βρετανία δεν μπορούν είτε μόνες τους ή σε συνδιασμό με τις Ηνωμένες Πολιτείες να ελέγξουν τις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ισορροπίες. Ακόμη και η εγκατάσταση των ΗΠΑ στην Ευρώπη έχει τώρα περιορισμένο ρόλο μετά την κατάρρευση του Σοσιαλισμού σε μια ζώνη και την ενοποίηση της Γερμανίας.

Συνεπώς οι συνολικές Ευρωπαϊκές ισορροπίες με την ιδιαιτερότητα της μελλοντικής Γερμανικής συμπεριφοράς μπορούν να λειτουργήσουν μόνο με βάση μια Αμερικανοσοβιετική *Entente Cordiale*.

Το ζήτημα της μελλοντικής Γερμανικής συμπεριφοράς σε σχέση με την Αμερική και τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις πρέπει να εξεταστεί σε συνδιασμό των σημερινών δεδομένων με τα ιστορικά συμπεράσματα που αφορούν τις παραδοσιακές ισορροπίες στην Ήπειρο. Η ανάλυση των ευρωπαϊκών ισορροπιών διαπιστώ-

νει: α) Κάθε φορά που ισχυροποιόταν στο παρελθόν η Γερμανική επιρροή δημιουργούνταν αντιδράσεις ανασφάλειας από τη Γαλλία και τη Ρωσία που οδηγούσαν σε συμμαχική σχέση. β) Η Αγγλία ακολουθούσε αντι-Γερμανική πολιτική, όταν οι Γερμανικές φιλοδοξίες συγκρούονταν με την ασφάλεια και τα εξευρωπαϊκά της συμφέροντα. γ) Η εγκαθίδρυση και επέκταση ενός ισχυρού συστήματος εξουσίας στην Κεντρική Ευρώπη υπό Γερμανική ηγεμονία γινόταν εφικτό με τη συνεργασία αμοιβαίων συμφερόντων με τη Ρωσία.

Σήμερα βέβαια που οι ΗΠΑ έχουν ισχυρή παράδοση συμφερόντων στις ενδοευρωπαϊκές ισορροπίες και δραστήριες πολιτικές επιρροής στη Μεσόγειο και Μέση Ανατολή, η νέα Αμερικανοσοβιετική σχέση εκσυγχρονίζει το equilibrium εξουσίας που θα μπορεί να επηρεάζει την ανάπτυξη των Γερμανο-Ιαπωνικών ή Γερμανο-Κινεζικών σχέσεων.

Τι απομένει όμως από τη Μαρξιστική υπόθεση της παγκόσμιας επαναστατικής μεταλλαγής και την ολοκλήρωση της Δημοκρατίας; Η εμπειρία και συμπεριφορά του Ευρωπαϊκού «υπαρκτού» Σοσιαλισμού δείχνει μια πορεία σταθερής αποδέσμευσης από τις ιδεολογικές-πολιτικές υποθήκες και τη μετάβαση σε πολιτικο-κοινωνικά μοντέλα εξουσίας Δυτικού τύπου. Δεν είναι όμως καθόλου σίγουρο ότι ο υπόλοιπος κόσμος θα εναρμονιστεί με τη Δυτική πολιτική και κοινωνική εμπειρία, γιατί η οικονομική αλληλεξάρτηση όλων των χωρών του πλανήτη προκαλεί επιταχυνόμενη διαδικασία μεταβολής προς την τεχνοεπιστημονική εποχή ενώ οι διαφορές στο βιοτικό επίπεδο παραμένουν τεράστιες και παράλληλα εντείνονται οι προσδοκίες για σημαντικές αλλαγές στα κοινωνικά συστήματα.

Το μεταψυχροπολεμικό λοιπόν διεθνές σύστημα μπορεί να αντιμετωπίσει δύο διαφορετικές τυπολογίες επανάστασης, προκειμένου να εξασφαλίσει ο Τρίτος Κόσμος αναδιανομή του παγκόσμιου εισοδήματος. Η Πρώτη τυπολογία μπορεί να δώσει ποικίλες επαναστάσεις και συγκρούσεις με βάση το γνωστό Μαρξιστικό-Λενινιστικό πρότυπο στις χώρες του Νότου και του Τρίτου Κόσμου. Η δεύτερη μορφολογία κοινωνικής και πολιτικής έντασης και αναμέτρησης μπορεί να συμβεί στις αναπτυσσόμενες ή αναπτυσσόμενες χώρες και ιδιαίτερα σε αυτές που βρίσκονται στο μεταίχμιο της βιομηχανικής και μεταβιομηχανικής κοινωνίας, όταν οι έντονες απαιτήσεις του Νότου για μεταφορά πλούτου μπορεί να επιδράσουν ραγδαία στην πτώση του βιοτικού επιπέδου των μαζών. Έτσι μελλοντικές ρήξεις μπορεί να συντελεστούν σε εκείνα τα συστήματα όπου οι μάζες γεύτηκαν μια τα-

χύρυθμη άνοδο στο βιοτικό τους επίπεδο, που όμως αντικαταστάθηκε από στασιμότητα ακολουθούμενη από κάθετη πτώση. Η περίοδος της κατακόρυφης επιδείνωσης του βιοτικού επιπέδου μπορεί να αποτελέσει σημείο σοβαρής δοκιμασίας ακόμη και για αναπτυγμένα πολιτικά και κοινωνικά συστήματα. Ο Περικλής παρατηρεί στον Επιτάφιο ότι «οι άνθρωποι νιώθουν μεγαλύτερη λύπη για ό,τι αγάπησαν και έχασαν παρά για ό,τι δεν γνώρισαν ποτέ».

Συνεπώς οι εξελίξεις στην Ευρώπη σήμερα και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου στον κόσμο, γεγονότα αναμφίβολα πολύ σημαντικά, δεν επιτρέπουν αποσπασματική ανάλυση και κατανόηση της παγκόσμιας πραγματικότητας γιατί ή θα γευτούν τα αγαθά της πολιτικής και κοινωνικής δημοκρατίας όλοι οι λαοί της γης, ή το μέλλον του πλανήτη στον 21ο αιώνα προμηνύεται αβέβαιο.

